

Ярослав Стоцький

РЕНЕСАНС УГКЦ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ І ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТЯХ НАПРИКІНЦІ ХХ СТ. – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті проаналізовано процеси ліквідації царським режимом УГКЦ в Поділлі – Подільській губернії (тепер – Хмельницька обл.) наприкінці XVIII ст. – у перших десятиліттях XIX ст. та її відродження у 1990-х рр. – до відновлення у лютому 2016 р. Кам'янець-Подільської єпархії, а також – ліквідація УГКЦ в галицькому регіоні сталінським режимом у другій половині XX ст. та її ренесанс наприкінці 1989 р. – до утворення Тернопільсько-Зборівської митрополії у грудні 2011 р. та її діяльність до березня 2016 року.

Ключові слова: УГКЦ, митрополія, єпархія, деканати, парафії, населені пункти, Поділля, священики.

Проблема відносин між Церквою і державою (в цьому контексті – між Українською Греко-Католицькою Церквою і Російською імперією, згодом Радянським Союзом) є актуальною і для сьогодення, бо крізь ретроспективну призму дозволяє глибше зрозуміти причини і наслідки апогеїв і перигеїв зазначеної конфесії та її активний чи пасивний теперішній розвиток у галицькому та подільському регіонах на звуженому конкретному прикладі, відповідно Тернопільської і Хмельницької областей.

Наукова новизна статті ґрунтується на тому, що в публікації вперше досліджено процеси відродження греко-католицизму, з одного боку, у Хмельницькій області аж до відновлення Кам'янець-Подільської єпархії, а з другого, – у Тернопільській області аж до утворення Тернопільсько-Зборівської митрополії, а також розкрито (у статистичному вимірі) конфесійні трансформації духовенства і парафій РПЦ (УПЦ МП) в УГКЦ та утворення парафій греко-католицьким духовенством у 1989-1991 роках у зазначених областях.

Об'єктом дослідження є процес відродження й організаційного структурованого становлення УГКЦ у 1989-2016 рр. у Тернопільщині і Хмельниччині, а предметом – ліквідація греко-католицизму в зазначених теренах до його відновлення наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Полівекторний аналіз цих процесів становить мету дослідження і статті.

Переведення у 1700 р. Йосифом Шумлянським Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії із православ'я до Унійної Церкви не означало тотального й одночасного впровадження греко-католицизму в Поділлі. Так, тільки в 1702 р. до Унійної Церкви перейшла перша парафія у с. Кульчіївці Кам'янецького повіту, а в 1707 р. – постав перший монастир оо. Василян у м. Сатанів. У наступні роки цей процес поступово активізувався, але активної динаміки він набув після Замойського синоду 1720 р. Тож, у другій половині XVIII ст. у Подільському воєводстві вже діяли 562 унійні парафії і 18 монастирів ЧСВВ. Власне, оо. Василяни були промоторами активізації серед греко-католицьких вірних душпастирства, освіти, місійних реколекцій, оберігали їх від латинізації й ополячення, а також одночасно надавали їм і Церкві українських національно-патріотичних рис.

Напередодні першого поділу Речі Посполитої УГКЦ нараховувала вісім єпархій: Київську митрополічу, Львівську, Луцьку, Перемишльську, Холмську, Володимирську, Пінську і Полоцьку, які сумарно налічували 9452 парафії, 150 монастирів ЧСВВ і майже 4 млн вірних [1, s. 54], із них у кордонах Австрійської імперії було 3517 парафій, Пруссії – 70, Російської імперії – 5865 [2, s. 15-16]. До Львівсько-Кам'янецької єпархії належали території Галичини і Поділля у яких діяли 2508 парафій, із яких 712 [2, s. 15-16] знаходились у Поділлі (Подільській губернії). За іншими даними, зазначена кількість парафій входила в дещо іншу загальну чисельність парафій УГКЦ на 1772 рік, а саме 4034 парафії [2, s. 15-16], які діяли на українських правобережних землях, які після трьох поділів Речі Посполитої захопить Російська імперія.

Після другого поділу Речі Посполитої у 1793 р. учасниками якого були Пруссія і Російська імперія, вже того ж року імператриця Катерина II ініціювала заснування «Місійного товариства»,

яке повинно було возз'єднати греко-католиків на захоплених імперією землях із Російською Православною Церквою. Очолив Товариство й акцію возз'єднання єпископ Мінський Віктор Садковський. Його діяльність призвела до того, що вже в 1795 р. до РПЦ було приєднано понад 1 млн вірних, 1032 священники і 1700 парафій, а через рік у підпорядкуванні РПЦ було два мільйони колишніх вірних УГКЦ, ще майже тисячу парафій і 500 священників та зліквідовано всі греко-католицькі єпархії на захопленій імперією українській і білоруській територіях, за винятком Полоцької єпархії, яка згодом підлягла реорганізації.

Таким чином, після закінчення останнього поділу Речі Посполитої Російська імперія загартувала все Правобережжя. Зокрема, Берестейську, Пінську, Володимирську, Луцьку, частину Холмської єпархії, а також 800 парафій, які належали до Львівсько-Кам'янецької єпархії [3, s. 265], тобто ті, які знаходилися у Поділлі, але слід відмітити, що зазначена чисельність парафій дещо не співпадає із поданими вище даними о. професором Мар'яном Радваном. Та це ще не була остаточна ліквідація греко-католицизму на Правобережній підросійській Україні, у т. ч. у Поділлі.

За імператора Павла I було деяке пом'якшення акції т. зв. возз'єднання і відновлено в 1798 р. дві єпархії УГКЦ: Луцьку (у її підпорядкування увійшли парафії Поділля, Волині й Київщини) і Берестейську (для парафій на західних білоруських землях і у Литві, а залишена Полоцька – охоплювала решту Білорусії). Разом у них налічувалося майже 1400 тис. вірних, 1388 парафій і 94 монастирі ЧСВВ [4, с. 97], за іншими даними – 80 монастирів [5, s. 258].

За Олександра I ці єпархії, за його указом, творили з 1806 р. т. зв. «Митрополію всіх з'єднаних у Росії». Незадовго до цього указу, у 1803 р., безпосередньо в Луцькій єпархії, на яку акцентуємо, бо в її склад входило Поділля, налічувалося 176 парафій, із яких 163 знаходилися на Волині, 8 – на Київщині і тільки 5 – на Поділлі, окрім того в цій єпархії було майже 95 тис. вірних, 195 парафіяльних і 594 безмісних священників [6, s. 60-71]. Після акції возз'єднання наприкінці XVIII ст. проведеною В. Садковським, на Поділлі залишилися діючими тільки 5 парафій. Вони не могли, через таку чисельність, задовольнити духовні потреби всіх віруючих греко-католиків Поділля, тому здійснювали свої духовні потреби у костьолох, де їм духовну опіку надавали безмісні священники УГКЦ. Але невпинне опрацювання греко-католиків призвело до зменшення їхньої чисельності, тож на 1839 рік їх налічувалося тільки 1324 вірних, значна кількість із яких була сконцентрована в парафії Кам'янець-Подільська, при церкві, яку у 1820-х роках їм передали вірмени [7, с. 97].

Із приходом до влади у 1825 р. Миколи I активізувалися процеси щодо остаточної ліквідації УГКЦ в правобережній українській і білоруській підросійських територіях. Цей процес тривав у 1827-1839 роках і базувався на детальному плані, розробленому за дорученням Миколи I, єпископом Йосифом Семашком. Унаслідок плану Семашка щодо ліквідації УГКЦ було знищено на Правобережжі Чин Святого Василя Великого, а його майно передано у фонд держави або РПЦ; усі греко-католицькі богословські школи і семінарії, парафії перейшли в підпорядкування РПЦ, возз'єдналися із московським православ'ям 1305 священників, 1,5 млн вірних, але майже 500 священників відмовилися від возз'єднання, із них 160 [8, с. 295] було вислано на каторгу в Сибір, а решту вивезено і розселено в європейській частині Росії (Курськ і сусідні регіони). 12 лютого 1839 року в Полоцьку відбувся т. зв. собор греко-уніятського духовенства, на якому було проголошено «Акт возз'єднання», що означало офіційну ліквідацію діяльності УГКЦ на Правобережній Україні.

Однак слід відмітити, що в титулуванні владик Львівської єпархії УГКЦ завжди було окреслено територію їхньої єпархії. Так, у 1700 р., перевівши єпархію до Унійної Церкви, владика Йосиф Шумлянський мав титул Львівсько-Галицько-Кам'янецький єпископ. Цей титул носили і його наступники. Коли 24 лютого 1807 року Папа Пій VII видав буллу про відновлення Галицької митрополії УГКЦ із осідком у Львові, а митрополитові надався титул «Львівського і Галицького», то митрополічя єпархія іменувалася як Львівсько-Галицько-Кам'янецька, хоча вже тоді в Кам'янецькій землі залишилися тільки кілька греко-католицьких парафій.

Таке титулування зберігалось донедавна, незважаючи на те, що на 1840 р. греко-католицизм у Поділлі був ліквідований. Наприклад, під заголовком «Пастирське послання Галицької ієрархії в 950-ліття християнської України» стоять імена, прізвища й титули ієрархів і зокрема, титулування Андрея Шептицького – «Митрополит Галицький, Архієпископ Львівський, Єпископ Кам'янецький» [9, с. 9]. Але слід зазначити, що в роки німецької окупації України у Другій світовій війні свої численні послання Андрея Шептицький підписував – «Галицький Митрополит,

Львівський Архiepіскоп» [9, с. 242-245], тобто зазначаючи цим реальну територію митрополії й архієпархії в ті роки та, однак, це не означає, що Галицькі митрополити – Львівські архієпископи відмовилися від давньої подільської території, таких документів не існує.

І тільки через 160 років на подільську землю, як і на решту території Правобережжя поступово почала повертатися – відроджуватися УГКЦ, особливо динамічно цей процес спостерігається в Хмельницькій області, яка входила із 2003 р. у сферу духовно-релігійної і опіки Тернопільсько-Зборівської архієпархії, а з 2016 р. – Тернопільсько-Зборівської митрополії, яку очолює архієпископ і митрополит, славний будівничий греко-католицьких храмів і парафій Василій Семенюк.

Нині діючих два подільських протопресвітеріати УГКЦ у Хмельницькій області налічують: Кам'янець-Подільській – 32 парафії і 14 священників, Хмельницький – 36 парафій і 15 священників, також у м. Кам'янець-Подільському діють два чоловічі монастирі, які надають обслуговування двом парафіям (враховані вище), які на підставі єпархіяльного статусу функціонують при монастирських храмах. Це – монастир Святої Трійці ЧСВВ (два ієромонахи і один брат) і монастир Святих Кирила і Методія ЧНІ (два ієромонахи і один брат), у м. Кам'янець-Подільському також функціонує жіночий монастир Святого Андрія Первозванного Згромадження Сестер Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя (редемптористки), який налічує дві черниці.

Ренесанс УГКЦ у Хмельницькій області почався з утворення у 1990 р. парафії при монастирі Святого Кирила і Методія ЧНІ, натомість двох світських парафій – у 1994 р. – всі три в м. Кам'янець-Подільський. Роки утворення-відродження парафій і назви населених пунктів у яких вони почали діяти, а також приблизна кількість вірних парафій – висвітлює нижчеподана таблиця*.

№ за/п	Рік утворення (реєстрації) парафії	Назва населеного пункту в якому діє парафія	Назва району	Чисельність жителів у населеному пункті (дані на 2011-2015 рр.)	Чисельність вірних парафій УГКЦ (приблизна)
Кам'янець-Подільський протопресвітеріат					
1	2010	с/т Вiнькiвцi	Вiньковецький	6374	30
2	2005	м. Городок	Городоцький	20000	250
3	2012	с. Кам'янка-Спасiвка	--/--	1000	150
4	2003	с/т Сатанiв	--/--	2000	250
5	2011	с. Сатанiвка	--/--	580	55
6	2011	с. Юринцi	--/--	785	50
7	2005	с. Балин	Дунаєвський	1200	90
8	2002	м. Дунаiвцi	--/--	20000	400
9	2004	с. Малий Жванчик	--/--	149	85
10	2005	с. Сокилець	--/--	676	100
11	2010	с. Гораiвка	Кам'янець-Подiльський	640	60
12	2013	с. Грушка	--/--	597	80
13	2007	с. Жванець	--/--	1500	80
14	1994	м. Кам'янець-Подiльський	--/--	100000	300
15	1994	м. Кам'янець-Подiльський (мiкрорайон – селище Першотравневе)	--/--	100000	200
16	1990	м. Кам'янець-Подiльський (при монастирi Святих Кирила i Методiя – ЧНI)	--/--	100000	250
17	1995	м. Кам'янець-Подiльський (при монастирi Святоi Тройцi – ЧСВВ)	--/--	100000	200
18	2009	с. Оринин	--/--	2700	150
19	2014	с. Смотрич	--/--	1254	30
20	2013	с/т Стара Ущиця	--/--	2338	30
21	2007	с. Каскада	Новоушицький	1856	40

* За поданими даними на 01.03.2016 р. протопресвітера Хмельницького протопресвітеріату митрофорного протоієрея о. Івана Данкевича.

№ за/п	Рік утворення (реєстрації) парафії	Назва населеного пункту в якому діє парафія	Назва району	Чисельність жителів у населеному пункті (дані на 2011-2015 рр.)	Чисельність вірних парафії УГКЦ (приблизна)
22	2007	смт Нова Ушиця	--/	5000	50
23	2003	с. Вівся	Чемеровецький	860	50
24	2004	с. Вікторівка	--/	210	210
25	1994	с. Жердя	--/	1626	60
26	2003	с. Збриж	--/	337	80
27	2001	с. Кузьмінчик	--/	219	40
28	2003	с. Мала Зелена	--/	80	40
29	2004	с. Ружа	--/	170	80
30	2003	с. Сокиринці	--/	605	120
31	2003	смт Чемерівці	--/	5400	150
32	2006	смт Ярмолинці	Ярмолинецький	10000	150
Усього: 32 3910					
Хмельницький протопресвітеріат					
1	2008	смт Білогір'я	Білогірський	5483	50
2	2004	смт Вінтівці	Волочиський	700	100
3	1995	м. Волочиськ	--/	28000	300
4	2010	с. Лозова	--/	700	50
5	1997	с. Маначин	--/	500	350
6	2011	смт Вовковинці	Дережянський	2500	40
7	2005	м. Дерезня	--/	10000	190
8	2007	с. Згарок	--/	170	170
9	2014	с. Кайтанівка	--/	150	40
10	2011	с. Новий Майдан	--/	90	30
11	2015	с. Антоніни	Красилівський	2345	15
12	1997	с. Глібки	--/	227	75
13	2002	с. Говори	--/	43	22
14	2004	м. Красилів	--/	19000	100
15	2004	с. Трудове	--/	105	35
16	2007	смт Летичів	Летичівський	10577	15
17	2012	с. Новолабунь	Полонський	587	50
18	2007	м. Полонне	--/	22000	100
19	2015	м. Полонне	--/	22000	25
20	2006	м. Нетішин	Славутський	36000	150
21	2006	м. Славута	--/	36000	200
22	2005	м. Старокостянтинів	Старокостянтинівський	35000	260
23	2010	смт Стара Синява	Старосинявський	5581	20
24	2007	смт Теофіполь	Теофіпольський	6763	35
25	1997	с. Гринівці Польові	Хмельницький	263	80
26	1997	с. Катеринівка	--/	344	20
27	2013	с. Мар'янівка	--/	1790	150
28	1997	с. Ставчинці	--/	462	80
29	1993	м. Хмельницький	--/	269000	15
30	2001	м. Хмельницький	--/	269000	450
31	2003	м. Хмельницький	--/	269000	70
32	2011	м. Хмельницький (мікрорайон «Раково»)	--/	269000 (30000)	60
33	2012	м. Хмельницький (мікрорайон «Гречани»)	--/	269000 (10000)	50

№ за/п	Рік утворення (реєстрації) парафії	Назва населеного пункту в якому діє парафія	Назва району	Чисельність жителів у населеному пункті (дані на 2011-2015 рр.)	Чисельність вірних парафії УГКЦ (приблизно)
34	2012	м. Хмельницький	--/	269000	15
35	2007	м. Шепетівка	Шепетівський	42743	100
36	2014	м. Шепетівка	--/	42743	20
Усього: 36 3532					
Усього: 68 7442					

Із наведеної таблиці випливає, що Кам'янець-Подільський протопресвітеріат налічує приблизно 3910 вірних УГКЦ, а Хмельницький – 3532, разом у Хмельницькій області на 1 лютого 2016 року проживали 7442 греко-католиків, діяли 68 парафій, 29 священників, 52 церкви і 16 каплиць (в основному у приміщеннях пристосованих під храми), 2 чоловічих і 1 жіночий монастирі.

Але щодо чисельності парафій, то слід зазначити, що на початку лютого 2016 р. управлінням Тернопільсько-Зборівської архієпархії в ЗМІ було озвучено, що в діючих двох протопресвітеріатах УГКЦ у Хмельницькій області: Кам'янець-Подільському і Хмельницькому, функціонують 77 парафій і збудовано 52 церкви. Щодо останнього, то це справді так, натомість щодо кількості парафій, то це дещо не так. Як випливає із дослідження цього аспекту, фактично діють 68 парафій. цифра 77 витікає із джерела, яким є звіт про мережу релігійних організацій у Хмельницькій області станом на 1.01.2016 р., поданим департаментом культури, релігій та національностей Хмельницької облдержадміністрації. У його звітній таблиці, форма 1, у графі 3 висвітлюється загальна кількість релігійних організацій кожної конфесії, а в графах 5, 6, 10, 12, 13, 14 – відповідно, кількість управлінь, громад, монастирів, братств, місій, духовних навчальних закладів. Їхня сумарна чисельність наповнює графу 3, тобто скільки всього їх є. У нашому випадку управління архієпархії наймовірніше використало дані із сумарної графи 3, які їм було надано із зазначених протопресвітеріатів, котрі не звернули увагу на означення вищезазначених нами граф, зокрема на графу 6 – громади, де цифра є меншою, ніж в графі 3. Із цього випливає, що в Хмельницькій області реально є 77 релігійних організацій УГКЦ, в т. ч. 68 парафій, 3 монастирі та ін., які разом і становлять число 77.

Із липня 2002 року в м. Хмельницький під егідою парафії (церква Різдва Пресвятої Богородиці) діє обласний благодійний фонд «Карітас». При всіх парафіях діють Вівтарні дружини, спільноти «Матері в молитві», недільні катехитичні школи, Біблійні гуртки, Марійські дружини, у більш численних парафіях діють спільноти «Віднова у Святому Дусі», Українська Молодь Христові, братства «Апостольство молитви». У парафіях проводяться реколекції, парохі організують вірян на прощі до святих місць, надають духовну опіку працівникам і пацієнтам лікарень, учням шкіл, співпрацюють із реабілітаційними центрами тощо.

Нині Хмельницька область належить до тих зазбручанських областей України, де є найбільше парафій УГКЦ. Їхнє активне відродження припадає на роки першого десятиліття ХХІ століття, бо, як випливає із наведеної таблиці, у 1990-х роках було утворено тільки 11 парафій, решту – у наступному п'ятнадцятилітті ХХІ ст. Хоча слід зазначити, що в катакомбний період УГКЦ (1946-1989 рр.) у Хмельниччині діяли невеличкі греко-католицькі острівці-громади, духовну опіку яким надавали, наприклад, у 1960-х рр. о. Євстахій Смаль при римо-католицькому костюлі Св. Миколая у м. Кам'янець-Подільський, чи згодом о. Михайло Хрипа, ЧНІ на Волочищині, чи інші т. зв. мандрівні священники підпільної УГКЦ із галицьких областей. Тобто, греко-католицька традиція, не дивлячись на ліквідацію УГКЦ російським царизмом і тотальну атеїзацію, жевріла у жителів Хмельниччини. Але ці іскорки не просто було розпалити на початку 1990-х років, як, зрештою, і в теперішній час, бо не минула безслідно 200-літня експансія московського продержавного православ'я у цьому терені, сімдесятиліття атеїзації, активне відновлення і розвиток в роки незалежності України УПЦ МП, РКЦ, протестантських деномінацій, подекуди й УАПЦ і УПЦ КП. Тож, нині майже в кожному населеному пункті, де діє парафія УГКЦ, є парафії вищезазначених церковних інституцій.

У такій полівекторній конфесійності, та ще й протегованій почасти місцевою державною владою, не так уже й легко утворювати, відроджувати греко-католицькі громади.

Із таблиці випливає, що тільки у двох населених пунктах, а саме: у с. Вікторівка Чемеровецького району (Кам'янець-Подільський протопресвітеріат) і в с. Згарок Дерезнянського району (Хмельницький протопресвітеріат) всі їхні жителі є вірянами УГКЦ. А із 500 жителів с. Маначин Волочиського району (Хмельницький протопресвітеріат) 350 належать до парафії УГКЦ, тобто 75 відсотків та ще із 43 жителів с. Говори Красилівського району, також Хмельницького протопресвітеріату, 22 є греко-католиками, тобто 50 відсотків, так само і в с. Ружа, с. Мала Зелена Чемеровецького району та с. Малий Жванчик Дунаєвецького району Кам'янець-Подільського протопресвітеріату до парафії УГКЦ належить 50 відсотків жителів. У решту населених пунктах, де діють парафії УГКЦ, кількість їхніх віруючих до загальної чисельності всіх жителів даних населених пунктів становить від 0,1 до 30 відсотків.

Тільки наполеглива невпинна місійна праця білого і чорного духовенства УГКЦ, активна всебічна діяльність священиків уже діючих на терені парафій, їхня висока, взірцева духовність і освіченість, просвітництво місцевих жителів щодо історії і ролі УГКЦ у формуванні національної свідомості, дадуть можливість зростанню кількості парафій, розширенню їхньої географії та збільшенню чисельності вірних у вже діючих греко-католицьких громадах у Хмельниччині.

Але парафія без храму в нашому легальному періоді є сліпа і глуха для байдужого до релігії населення чи для квазі-віруючих. Тому закономірно, що Тернопільсько-Зборівська архієпархія і загалом митрополія прагнули із відродженням парафій швидко будувати для них храми. Нині, за приблизними підрахунками, середній за величиною храм щодо місткості в ньому вірян (до 250 осіб) має сумарну вартість зовнішніх і внутрішніх робіт із інтер'єром понад 1,5 млн гривень. Це значна сума. Але все ж за останні чотирнадцять років у Хмельницькій області збудовано 52 храми. Такі кошти були нереальними не тільки для архієпархії, але й для усєї митрополії, тим паче, що вона також будувала свої храми в Тернопільщині. Тому в такому будівництві також допомагали фінансово і матеріально не тільки парафіяни і священики конкретних парафій, жителі їхніх населених пунктів, але щедрі місцеві меценати і зарубіжні благодійні інституції, зокрема, німецькі організації «Церква у потребі» і «Реновабіс» (надали близько 20 відсотків від їхньої (храмів) вартості), на літніх канікулах внесли свою посильну лепту у безпосереднє будівництво і брати-семінаристи з ТВДС ім. патріарха Йосифа Сліпого, миряни греко-католики із закордону, парафіяни протопресвітеріатів митрополії, а промоторами будівництва храмів були покійний владика Тернопільсько-Зборівської єпархії Михаїл Сабрига і теперішній митрополит і архієпископ Василій Семенюк, який не тільки організував будівництво храмів, але й особисто збирав кошти для їхнього будівництва в Україні і в діаспорі.

У 2009 році розпочато будівництво будинку-резиденції єпархіяльного управління в Хмельницькому. Головним архітектором багатьох храмів УГКЦ як в Тернопільській області, так і в Хмельницькій є відомий тернопільський архітектор Михайло Нетриб'як. Таке активне і швидке будівництво парафіяльних храмів УГКЦ в Хмельниччині створило повноцінні умови для діяльності діючих парафій регіону.

Таким чином, із 712 парафій УГКЦ, які діяли в Поділлі напередодні 1772 року – першого поділу Речі Посполитої, і діяльність яких у наступних роках (1793-1795) майже всіх (за винятком 5, які перестали існувати в наступних десятиліттях) була заборонена російським царизмом, на початок 2016 року відродилося поки що 68, але цей процес є динамічним, він триває й одночасно набуває структурно-організаційних рис.

У контексті структуралізації відроджених парафій УГКЦ в Хмельницькій області, то вони із 1996 року належали до Київсько-Вишгородського екзархату. Територіальна віддаленість від екзархату не сприяла ефективній діяльності вже діючих парафій і процесові відродження-утворення нових греко-католицьких громад. Тому синод єпископів УГКЦ від 21 жовтня 2003 року спочатку передав під комплексну опіку Тернопільсько-Зборівській єпархії нечисленні (22) парафії УГКЦ у Хмельниччині, а згодом, для кращого духовного обслуговування діючих парафій і динамічності можливого ренесансу нових греко-католицьких громад, приєднав діючі до структури зазначеної єпархії.

І необхідно відмітити, що таке рішення синоду єпископів було правильним, бо в наступні десять років, завдяки владіці Василю Семенюку і діючим священикам УГКЦ в Хмельниччині, кількість парафій зростає в понад три рази, що, безумовно, вплинуло і на рішення синоду єпископів УГКЦ (2015 р.), і на рішення Апостольського Престолу щодо відродження-відновлення Кам'янець-Подільської греко-католицької єпархії.

Отож, 11 грудня 2015 року у Ватикані повідомлено, що Папа Франциск поблагословив рішення синоду єпископів УГКЦ, який відбувся у вересні 2015 року, про створення – відновлення

Кам'янець-Подільської єпархії з осідком у м. Хмельницькому, виокремивши її з території Тернопільсько-Зборівської архієпархії та підпорядкувавши її Тернопільсько-Зборівській митрополії.

7 лютого 2016 року в кафедральному храмі Різдва Пресвятої Богородиці в м. Хмельницькому відбулася урочиста архієрейська Служба Божа, яку очолив Глава УГКЦ Блаженніший Святослав та було проголошено про утворення (в ретросторичному контексті – відродження, відновлення) Кам'янець-Подільської єпархії. Її адміністратором призначено митрополита Тернопільсько-Зборівського архієпископа Василя (Семенюка).

Щодо відновлення парафій і монастирів УГКЦ в Тернопільщині на сучасному етапі, то необхідно спочатку повернутися в ретросторію ХХ ст. і розкрити в статистично-аналітичному аспекті її становище так би мовити напередодні, під час і після Львівського псевдо-собору (8-10 березня 1946 року), коли УГКЦ репресивними діями державних органів СРСР і УРСР за участі РПЦ була офіційно заборонена, зліквідована і тотально поглинута Московським патріархатом.

У 1938 р., за рік до Другої світової війни, УГКЦ у Галичині налічувала: Львівську архієпархію, Станіславську і Перемишльську єпархії, а також Апостольську адміністратору Лемківщини, яка, хоч юридично не входила в підпорядкування митрополита Галицької митрополії, але все-таки «ідейно, а потрохи й фактично, від митрополії залежала» [3, с. 281]. Отож, разом ці інституції мали: одного митрополита, двох єпископів, чотири єпископи-помічники, одного апостольського адміністратора, 138 деканів, 2387 парафій, 2567 парафіяльних храмів, а також 956 дочірніх храмів, 2352 парафіяльних і 143 чернечих священників, 480 семінаристів у одній архієпархії і двох єпархіях та ще 46 семінаристів, які здобували освіту в інших духовних закладах, 31 чоловічий і 121 жіночий монастирі і доми, в яких перебували 315 ченців і 932 черниці, котрі склали обіти і належали до двох чоловічих чинів і одного згромадження, а також до одного жіночого чину та семи згромаджень [10, с. 24-25] і 3,8 млн віруючих [3, с. 281].

Псевдо-собор УГКЦ, який проходив 8-10 березня 1946 р. у кафедральному храмі Св. Юра у Львові, участь у якому взяли понад 200 делегатів – возз'єднаних священників Галицької греко-католицької митрополії і майже 20 делегатів-мирян прийняв рішення: «1) анулювати постанови Берестейської унії з 1596 р.; 2) відірватись від римської (папської) Церкви; 3) повернутись до прадідівської православної віри; 4) возз'єднатися з Всеруською Православною Церквою в Радянським Союзі» [11, с. 43].

Такому офіційному рішення ліквідації Галицької митрополії УГКЦ вже в попередні роки передували жорстокі репресії проти її духовенства і вірних. Так, у 1939-1941 рр. під час першої окупації Західної України Червоною армією Радянського Союзу його карні органи заарештували і вбили у в'язницях НКВС або у ГУТАБах 27 священників [12, с. 15-16] Львівської архієпархії, ще 11 душпастирів [12, с. 16] загинули в роки німецько-радянської війни, із них 3 капелани [13, с. 90] дивізії «Галичина».

Майже за 11 місяців до ліквідації Галицької митрополії УГКЦ органами МВС і МДБ СРСР і УРСР (за участі РПЦ), цими органами з 11 на 12 квітня 1945 р. у Львові було заарештовано митрополита Йосифа Сліпого, єпископів Микиту Будку і Миколу Чарнецького, 20 священників і ще близько 10 осіб [16, арк. 52], які в ту ніч перебували в соборі Св. Юра. Також 11 квітня 1945 р. у Станіславі (тепер – Івано-Франківськ) карні органи заарештували єпископа-ординарія Станіславської єпархії Григорія Хомишина, його помічника єпископа Івана Лятишевського та ректора єпархіальної семінарії о. Авксентія Бойчука. Арешти верхівки УГКЦ спецслужби не припиняли, у такий спосіб підготовлюючи ґрунт для т. зв. «добровільного» переходу греко-католиків у московське православ'я.

Із доповідної записки членам Політбюро ВКП(б) про ліквідацію УГКЦ голови Ради у справах РПЦ при РМ СРСР Г. Карпова випливає, що із 1946 р. до серпня 1949 р. возз'єдналися із РПЦ: 3001 парафія, 1242 священники, відповідно в областях: Закарпатська – 407 парафій і 120 священників; Дрогобицька – 727 і 303; Львівська – 600 і 316; Станіславська – 599 і 270; Тернопільська – 668 і 233 [15, с. 226-227]. Натомість у його інформації про церковне становище в західних областях УРСР направлений 6.08.1956 р. ЦК КПУ зазначалося, що до возз'єднання з РПЦ у вищезазначених областях налічувалося 3147 парафій УГКЦ, із яких возз'єдналися 2959, а із 1832 душпастирів возз'єдналися 1241. У 231 храмі, духовенство яких не дало згоди на возз'єднання, служіння було заборонено, а з 590 невозз'єднаних священників частина була заарештована і засуджена, інші, які уникнули арештів, влаштувалися на світську роботу або ніде не працювали [15, с. 288].

Слід відмітити, що останні монастирі УГКЦ були державною владою закриті в 1950 р. Водночас у цій інформації Г. Карпов відмітив, що в 1945-1950 рр. було репресовано 344 осіб духовенства, тобто з цього випливає, що уникнули арештів 246 священників, але звіти обласних уповноважених Ради у справах РПЦ і Ради у справах релігійних культів інформують, що наприкінці 1949 р. на волі було тільки 160 невозз'єднаних священників, а саме: у Закарпатській області – 88, Львівській – 31, Тернопільській – 14, Станіславській – 9, Дрогобицькій – 18 [16, с. 187]. Отож, поза обліком було ще близько 100 духовних осіб, тобто Г. Карпов наймовірніше не врахував в числі 344 ув'язненого чернецтва, а з цього випливає, що у 1945-1950 рр. було репресовано і ув'язнено близько 430 осіб: єпископів, парафіяльних священників, ієромонахів, братів-ченців і сестер-черниць.

У другій половині 1950-х років ув'язнене греко-католицьке духовенство було звільнене із в'язниць, концтаборів і спецпоселень. Ті, що вижили повернулися додому, але десятки із ув'язнених загинули в ГУТАБах. Загалом, у 1960 р. в західних областях України проживали і діяли в підпільній УГКЦ 249 священників, понад 600 черниць, 400 груп-парафій, 57 храмів, а в 1964 р. – 276 священників, понад 700 черниць і понад 500 груп-парафій [16, с. 443].

Безпосередньо у Тернопільщині на початку 1960-х років проживали 70 священників УГКЦ, які проводили нелегальні служіння і розширювали число своїх вірних, котрі через масове закриття комуністичною владою у 1960-1964 рр. православних храмів шукали духовної опіки та пам'яттю релігійної традиції і діями поверталися до лона українського греко-католицизму. Це духовенство проживало і служило в багатьох населених пунктах усіх районів області, за винятком т. зв. волинських. Воно сформувало 50 постійно діючих нелегальних парафій, але, якщо врахувати, що майже кожен священник обслуговував не тільки віруючих того населеного пункту в якому він мешкав, але щонайменше ще 2-3, то чисельність таких парафій або груп становила понад 150 [16, с. 326-328], а також в області проживали близько 120 [17, с. 248] черниць, частина із яких були пенсійного віку, інші – виконували світську працю, але разом вони організовували доми-осідки у яких мешкали і займалися катехизацією дітей, були посередниками між вірними і душпастирями в організації підпільних богослужінь, здійсненні священниками св. Тайн для вірних тощо.

Природний відхід із кожним роком зменшував чисельність духовенства і чернецтва УГКЦ в області. Тим не менше, обласний уповноважений Ради у справах релігій змушений був визнати в 1975 р., що: «Незважаючи на непросту релігійну ситуацію в області, уніатська релігія відіграє далеко не останню роль...» [18, арк. 9]. Того року в області постійно проживали і служили в підпіллі 25 священників (біле духовенство), 8 ієромонахів та 82 черниці УГКЦ [18, арк. 9-10], які активно діяли в центральних і південних районах області.

Наприкінці 1980-х років греко-католицьке підпілля в західних областях України активізувало свою діяльність із метою легалізації УГКЦ. У ті роки – 1988-1989, в Тернопільщині проживали і діяли понад 20 священників і 38 черниць (сестер-василіянок – 4, сестер-студиток – 5, сестер-Пресвятої Родино – 10, сестер-йосафаток – 1, сестер-служебниць – 18) [19, арк. 15].

Наведені вище статистичні дані свідчать про те, що греко-католицизм у Закарпатті і в галицькому регіоні України хоч і був заборонений державними владами та зазнав жорстоких репресій, але не був знищений, бо продовжував існувати, діяти і навіть оновлюватися в небезпечних підпільних умовах із вірою у своє світле воскресіння.

У горбачовський період підпілля УГКЦ активізувало боротьбу за легалізацію своєї Церкви. Це стало головною метою утвореної ще в 1982 р. Й. Терелею і В. Кобрином релігійної правозахисної організації «Ініціативної групи для захисту прав віруючих і Церкви» перейменованої згодом у Комітет захисту Української Католицької Церкви (КзУКЦ), яка після арештів і за судження її керівництв наприкінці 1984 р. припинила свою діяльність. У 1987 р. її естафету підхопив відновлений дисидентом І. Гелем КзУКЦ, який узгодив мету діяльності й отримав на це благословення від архієпископа Володимира Стернюка – предстоятеля підпільної УГКЦ в Україні. Стратегічною метою легалізації-відродження УГКЦ, вектор якої був спрямований до державних органів влади, було: визнання неправомірності ліквідації УГКЦ в березні 1946 р.; надання Церкві статусу юридичної особи; повернення Церкві усього конфіскованого державною владою майна; відновлення діяльності її монастирів і семінарій; створення умов для повернення з т. зв. «вимушеного вигнання» ієрархів УГКЦ [20, с. 93]. Для цього використовувалися методи: написання скарг і заяв віруючих до органів державної влади з проханням легалізації і реєстрації їхніх громад як греко-католицьких; висвітлення легалізації і становища УГКЦ в СРСР у під-

пільній пресі; доведення до відома цієї проблеми представникам країн Заходу (політиками і дипломатами); інтерв'ю членів КЗУКЦ та підпільної ієрархії для ЗМІ країн Заходу; голодування духовенства і мирян на Арбаті в Москві; проведення несанкціонованих владою відкритих богослужінь тощо. Наприклад, таке кількатисячне богослужіння відбувалося 17 липня 1988 року біля святого місця-джерела в с. Зарваниця на честь 1000-ліття хрещення Руси-України, яке провів владика Павло Василик у співслужінні із своїми учнями-священниками – випускниками підпільної семінарії.

Намагання провести подібні богослужіння поширилися на десятки підпільних парафій південних районів Тернопільщини, але влада, міліція їх не дозволили. Збільшився у 1988 р. потік заяв (понад триста) греко-католицьких віруючих із вимогами реєстрації їхніх громад і легалізації УГКЦ в обласні, республіканські і всесоюзні органи влади.

Поступово із підпільних богослужінь греко-католики в 1989 р. активізують проведення легальних, відкритих відправ, незважаючи на те, що влада їх не санкціонувала. Такі богослужіння проводилися у Тернополі, районних містах, селах на площах, цвинтарях, біля фігур-хрестів, закритих храмів, біля могил підпільних священників і жертв НКВС. Вимоги за легалізацію УГКЦ одночасно переплелися із прагненням відродження незалежності Української держави. Таке синтезоване зростання громадянської активності суспільства, особливо в Західній Україні, а також зовнішні чинники, зумовило партійно-державну владу визнати право УГКЦ на свободу віросповідання, що й виразилося 20 листопада 1989 р. у заяві Ради у справах релігій при РМ УРСР про дозвіл на реєстрацію громад УГКЦ і одночасно означало, що підпільний, понад 40-річний період репресій, страждань та невмирущості УГКЦ закінчився.

Уже в легальному статусі Церква опинилася перед багатьма важливими викликами для свого гармонійного розвитку, це: реєстрація статутів парафій, повернення храмів і монастирів забраних державною владою і РПЦ (після псевдо-собору у 1946 р.), підготовка священничих кадрів, бо підпільного духовенства не вистачало на активно зростаючу кількість парафій і утворення духовних навчальних закладів, канонічне оформлення в лоні УГКЦ священників, які перейшли від РПЦ, пошуки компромісу і справедливості в міжконфесійному протистоянні за храми і церковне майно із РПЦ і відроджуваною УАПЦ тощо. Стала гостро відчутною неефективність у цьому контексті діючого законодавства про релігійні організації, одночасно спостерігалось протегування державною і місцевою владою православних Церков.

Легальне відродження греко-католицьких парафій в Тернопільщині відбувалося не тільки завдяки прагненню громад населених пунктів повернутися в лоні УГКЦ, але й за безпосередньої участі духовенства, яке активізувало цей процес. У зв'язку із останнім необхідно зазначити, що така трансформація здійснювалася трьома групами духовенства: підпільним УГКЦ, кадровим РПЦ (УПЦ МП) і екстернатним УГКЦ (тим, які закінчили прискорені семінарські курси в 1990-1991 рр.).

Проведене дослідження такого аспекту щодо відродження парафій УГКЦ в Тернопільщині із грудня 1989 р. по грудень 1991 р. висвітлює таке: 1) у грудні 1989 р. духовенством підпільної УГКЦ було відновлено в лоні Церкви 21 релігійну громаду, із яких 13 у населених пунктах, громади яких повністю перейшли до УГКЦ і 8 – де відбувся конфесійний поділ, в основному на парафії УГКЦ і УАПЦ; у 1990 р., відповідно, 116: 61 і 55; у 1991 р. – 28: 7 і 21. Отож, за цей період 40 священників підпільної УГКЦ трансформували із РПЦ (УПЦ МП) і відродили у приналежності до УГКЦ 165 релігійних громад; 2) у грудні 1989 р. духовенством РПЦ було переведено до УГКЦ із РПЦ 34 громади, із них 32 повністю і 2 у яких відбувся вищезазначений конфесійний поділ; у 1990 р., відповідно, – 244: 208 і 36; у 1991 р. – 131: 95 і 36. Таким чином, за цей період понад 160 священників РПЦ (УПЦ МП) перевели у юрисдикцію УГКЦ 409 релігійних громад; 3) екстернатне духовенство УГКЦ трансформувало до УГКЦ у 1990 р. 4 релігійні громади, із них 1 повністю і 3 – конфесійно поділені; у 1991 р. – 9: 1 і 8. Отож, 5 осіб цього духовенства в 1990-1991 рр. перевели до УГКЦ 13 громад.

У 1990-1991 рр. в Тернопільщині відновили свою діяльність деякі чоловічі монастирі й парафії при них, а саме в 1990 р. у с. Улашківці (монастир ЧСВВ) Чортківського району і в Бучачі (ЧСВВ, парафія із 1990 р., а монастир – із 1991 р.). у 1991 р. відновили свою чернечу і парафіяльну діяльність монастирі в Тернополі (ЧНІ) і в с. Краснопуща (ЧСВВ) Бережанського району. Парафій при чоловічих монастирях було 2 у 1990 р. і 2 у 1991 р.

Таким чином, у грудні 1989 р. УГКЦ в Тернопільській області налічувала 55 парафій, у 1990 р. додалося ще 366, у 1991 р. – 170, тобто за два роки і один місяць після виходу з підпілля у

структуру УГКЦ із РПЦ (УПЦ МП) трансформувалося 591 релігійна громада, які обслуговували майже 200 священників, 75 відсотків із яких, це колишнє духовенство РПЦ (УПЦ МП). І ще понад 40 парафій УПЦ МП закінчували документальний процес переходу до УГКЦ, а саме – реєстрацію своїх статутів в обласному управлінні у справах релігій. УГКЦ в області на 1 січня 1992 р. за кількістю парафій вийшла на дособоровий рівень 1946 року і входила у структуру Львівської архієпархії Галицької – Кам'янець-Подільської митрополії.

З метою ефективнішої духовної опіки для відродження парафій галицького регіону у травні 1992 р. у Львові відбувся синод єпископів УГКЦ, який ухвалив рішення про утворення чотирьох нових єпархій: Тернопільської, Зборівської, Коломийсько-Чернівецької та Самбірсько-Дрогобицької. У липні 1993 р. Апостольський Престол затвердив на ці єпархії єпископів-ординаріїв, зокрема, Тернопільську очолив Михайл Сабрига, а Зборівську – Михайл Колтун. Заснована 20 квітня 1993 р. Тернопільська єпархія охоплювала територію східно-центральної і значну частину південних районів області, а Зборівська – деяких південних районів Тернопільщини, а також суміжних із ними районів Львівської області, маючи спочатку осідок у м. Зборів, а з 1996 р. – у м. Броди. Загалом, УГКЦ в Тернопільщині наприкінці 1996 р. налічувала 727 парафій, що на понад 100 більше в порівнянні з 1946 р.; 12 чоловічих і жіночих монастирів у яких перебувало 103 ченці і черниці; майже 300 священників; 585 храмів, із них у 76 богослужіння відбувалися по чергову із УАПЦ чи із УПЦ КП, але практично ними користувалися тільки православні. У структурі Тернопільської єпархії діяла з 1993 р. єпархіяльна Тернопільська Вища духовна семінарія ім. патріарха Йосифа Сліпого, розташована у с. Велика Березовиця Тернопільського району у якій навчалося понад 90 студентів. Виходили єпархіяльні часописи: «Божий сіяч», у Зборівській – «Джерело життя». Забезпеченість храмами становила 80,5 відсотки.

При парафіях діяли численні релігійні братства і спільноти. Єпархії організували щорічні прощі-паломництва до Зарваницької Божої Матері у яких брали участь сотні тисяч віруючих. При єпархіях діяли: будинки-сиротинці для дітей сиріт із повним забезпеченням, будинки для престарілих і хворих людей, благодійний фонд «Карітас», із 1994 р., при Тернопільській єпархії тощо.

Для основних позицій порівняння у тому році (1996) православні Церкви налічували: УПЦ МП – 126 парафій, 122 священники і 114 храмів; УПЦ КП – 130 парафій, 153 священники і 121 храмів; УАПЦ – 325 парафій, 130 священників, 269 храмів [21, с. 1-8]. Разом ці Церкви налічували 581 парафію, що на 146 парафій менше, ніж в УГКЦ, таким чином, домінуюче становище на релігійній мапі Тернопільщини знову зайняла УГКЦ, хоча вже не таке масштабне, яке було до 1946 року.

Синод єпископів УГКЦ, який відбувся у липні 2000 року прийняв рішення про утворення двох нових єпархій: Стрийської і Сколівської, а також про реорганізацію Тернопільської і Зборівської єпархій із утворенням Тернопільсько-Зборівської і Бучацької єпархій, відповідно їх очолили владика Михайл Сабрига й Іриней Білик. Майже тоді ж, а саме – на 1 січня 2000 р., у Тернопільській області УГКЦ налічувала 759 парафій, тоді, як УПЦ МП – 113, УПЦ КП – 196, УАПЦ – 284 (разом – 593), РКЦ – 73, протестантські конфесії – 133, інші – 3 [22, с. 32].

Після смерті 29 червня 2006 р. владика Михайла Сабриги престол Тернопільсько-Зборівської єпархії зайняв єпископ Василій Семенюк, а у зв'язку із переводом владика Бучацької єпархії Іриней Білика до Риму, Апостольським адміністратором єпархії було призначено о. Димитрія Григорака, ЧСВВ – із 2011 р. – єпископ-ординарій Бучацької єпархії. Ці єпархії належали до Галицької-Кам'янець-Подільської митрополії.

У 2011 р. синод єпископів УГКЦ прийняв рішення про утворення Тернопільсько-Зборівської та Івано-Франківської митрополії, а також до рангу митрополії піднесено й Львівську архієпархію.

У структуру Тернопільсько-Зборівської митрополії тоді увійшли Тернопільсько-Зборівська архієпархія і Бучацька єпархія. Інсталяція митрополії відбулася 22 грудня 2011 р. в митрополічному архікатедральному соборі УГКЦ в м. Тернополі. Новоутворену митрополію очолив архієпископ та митрополит Василій Семенюк. Територія митрополії поширювалася не тільки на Тернопільську область, але й на Хмельницьку.

Загалом, на початку 2011 р. УГКЦ в Тернопільській області налічувала 802 релігійні організації, у т. ч. 773 парафії, 21 монастир, у яких перебували 165 ченців і черниць, 2 місії, 3 духовні навчальні заклади, у яких навчалося близько 300 слухачів, 394 священники, 191 недільні школи, 3 періодичні видання, 677 культових будівель, із них 578 передані у власність релігійних громад, 62 – у користування і 37 – пристосовані під молитовні [23, с. 1-2].

Слід відмітити, що цей поданий звіт обласного управління у справах релігій статистично не є досконалим, наприклад, щодо обліку парафій, яких у ньому подано 773, але наприкінці першого півріччя 2014 року за даними управління Тернопільсько-Зборівської митрополії і за нашими дослідженнями в митрополії діяли 772 парафії, тобто, через три з половиною роки кількість парафій не збільшилася, а, навіть, зменшилася на одну. Але за тих три з половиною роки, із січня 2011 р. до липня 2014 р., тільки в Тернополі було утворено три нових парафії. Таким чином, подана управлінням у справах релігій цифра 773 парафії на 1.01.2011 р. не відповідає фактичній кількості парафій, є завищена, що загалом свідчить про проблеми щодо обліку парафій в управлінні у справах релігій і, напевно, не тільки греко-католицьких, тому його дані у процесі досліджень необхідно детально аналізувати.

Наприкінці першого півріччя 2014 року Тернопільсько-Зборівська архієпархія налічувала: 18 протопресвітеріатів, у т. ч. два у Хмельницькій області – Кам'янець-Подільський і Хмельницький; 433 парафії (в т. ч. 65 – у Хмельницькій області), котрі обслуговували 265 священників, в т. ч. 8 парафій в обслузі душпастирів чернечих спільнот; 11 чоловічих монастирів, із них два в Кам'янець-Подільському; чисельність монахів у цих одинадцятьох монастирях становила 57 осіб, у т. ч. 29 ієромонахів і 33 братів; 10 жіночих монастирів, із них один у Кам'янець-Подільському; чисельність черниць у цих десяти монастирях становила 88 осіб [24, с. 11].

Тоді ж Буцацька єпархія, осідок якої в м. Чортків, налічувала: 15 протопресвітеріатів; 339 парафій, які обслуговували 180 священників, у т. ч. 3 парафії були в духовній обслузі ченців монастирських спільнот; 3 чоловічих монастирів із чисельністю 14 монахів, у т. ч. 11 ієромонахів і 3 брати; 3 жіночих монастирів із чисельністю 12 монахинь [25, с. 9]. Також на території єпархії діяли Чортківська Дяківсько-Катехитична Академія, Колегіум ім. Святого Йосафата Буцацького монастиря Чесного Хреста Господнього, благодійний фонд «Карітас» тощо.

Таким чином, Тернопільсько-Зборівська митрополія на той час: 772 парафії, 445 священників, 14 чоловічих монастирів, у яких перебували 71 чернець, 13 жіночих монастирів із 100 монахинями.

На сьогодні (березень 2016 року) до структури Тернопільсько-Зборівської митрополії належать: Тернопільсько-Зборівська архієпархія, Буцацька єпархія і Кам'янець-Подільська єпархія. Митрополію й архієпархію очолює митрополит і архієпископ Василій (Семенюк), якому в архієпархії допомагає (із 2015 р.) єпископ-помічник Теодор (Мартинюк), одночасно владика Василій є адміністратором Кам'янець-Подільської єпархії, а Буцацьку єпархію очолює єпископ Димитрій (Григорак).

Постійно зростаючий авторитет і вплив Тернопільсько-Зборівської митрополії в регіоні, плекання її духовенством у населення національно-патріотичного духу, участь її духовенства і вірних у щедрий і безперервний волонтерській допомозі нашим бійцям у російсько-українській війні, активна місіонерська праця у Хмельниччині щодо відродження й утворення нових парафій і будівництва храмів є одночасно її щоденністю і стратегією.

Список використаних джерел та літератури:

1. Kołbuk W. Kościoły wchodnie na ziemiach Dawnej Rzeczypospolitej 1772-1914 / W. Kołbuk. – Lublin, 1992.
2. Radwan M. Kościół greckokatolicki w zaborze rosyjskim około 1803 / M. Radwan. – Lublin, 2003.
3. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні / Юрій Федорів. – Люблін : Futura, 1991. – 364 с.
4. Ленцик В. Українська Католицька Церква в Росії до її ліквідації (1712-1839/75) / В. Ленцик // Берестейська унія (1596-1996). Статті і матеріали. – Львів, 1996.
5. Ks. Bolesław Kumor. Historia Kościoła. Czasy nowożytne. Kościół w okresie Absolutyzmu i Oświecenia / Ks. Kumor Bolesław. – Lublin, 1985. – Część 6. – 306 s.
6. Radwan M. Carat wobec Kościoła greckokatolickiego w zaborze rosyjskim (1795-1839) / M. Radwan. – Roma ; Lublin, 2001.
7. Лось В. Е. Уніатська Церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект / В. Е. Лось / [Відп. ред. Л. А. Дубровіна]. – К., 2013.
8. Софрон Мудрий, о. Нарис історії Церкви в Україні / о. Мудрий Софрон. – Рим ; Львів, 1995. – 404 с.
9. Великий А. Г., ЧСВВ. З літопису християнської України / Великий А. Г., ЧСВВ. – Рим : Вид-во оо. Василіян, 1977. – Т. IX : XX ст. – 304 с.
10. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950) / Богдан Боцюрків. – Львів : УКУ, 2005. – 268 с.
11. Діяння Собору греко-католицької церкви 8-10 березня 1946 року у Львові. – Видання Президії Собору. – Львів, 1946.

12. Списание гр. Кат. Духовенства Львівської архієпархії (стан з дня 1 січня 1944). – Львів, 1944. – 48 с.
13. Колісник Р. Військова управа та Українська дивізія «Галичина» / Роман Колісник. – Торонто : НТШ в Канаді, Бібліотека українознавства, 1990. – Том ч. 30. – 168 с.
14. Державний архів Львівської області, ф. П. 3, оп. 1, спр. 212.
15. Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / Володимир Сергійчук. – К. : Дніпро, 2001. – 494 с.
16. Стоцький Я. Держава і релігії в західних областях України: конфесійні трансформації в контексті державної політики 1944-1964 років / Ярослав Стоцький. – К. : ФАДА, ЛТД, 2008. – 510 с.
17. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989 рр.) / Ярослав Стоцький. – Т. : Підручники і посібники, 2003. – 432 с.
18. Державний архів Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.), ф.Р. 3241 сч, оп. 2, спр. 49.
19. Держархів Тернопільської обл., ф.Р. 3241, оп. 2, спр. 129.
20. Християнський голос. Збірник пам'яток самвидаву Комітету захисту Української Католицької Церкви / [ред. Г. Теодорович]. – Львів : В-во УКУ, 2007. – 669 с.
21. Інформаційний звіт управління у справах релігій Тернопільської облдержадміністрації за 1996 рік.
22. Людина і світ. – 2000. – січень-лютий.
23. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Тернопільській області станом на 1.01.2011 р. обласного управління у справах релігій. – Форми 1 і 2.
24. Тернопільсько-Зборівська архієпархія УГКЦ. Парафії, монастирі, храми. Шематизм. – Т. : ТОВ «Новий колір», 2014. – 520 с.
25. Бучацька єпархія УГКЦ. Парафії, монастирі, храми. Шематизм. – Т. : ТОВ «Новий колір», 2014. – 400 с.

Стаття надійшла до редколегії 29.03.2016.

Ярослав Стоцький

РЕНЕССАНС УГКЦ В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ И ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТЯХ В КОНЦЕ XX В. – ВНАЧАЛЕ XXI В.

В статье исследуются процессы ликвидации царским режимом УГКЦ в Подолье – Подольской губернии (сейчас – Хмельницкая обл.) в конце XVIII в. – в первых десятилетиях XIX в. и её возрождение в 1990-х годах – до восстановления в феврале 2016 г. Каменец-Подольской епархии, а также – ликвидация УГКЦ в галицком регионе сталинским режимом во второй половине XX в. и её ренессанс в конце 1989 г. – до образования Тернопольско-Зборивской митрополии в декабре 2011 г. и её деятельность до марта 2016 года.

Ключевые слова: УГКЦ, митрополия, епархия, деканаты, приходы, населённые пункты, Подолье, священники.

Yaroslav Stotskyi (Ternopil)

REVIVAL OF UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH IN TERNOPILSKYI AND KHMELNYTSKYI REGION IN LATE XX – EARLY XXI C.

The article analyses the elimination processes of UGCC launched by tsar regime in Podillya – Podilska government (at present Khmelnytskyi region) in late XVIII – early decades of XIX c., and its revival in 1990s up to the re-establishment of Kamyanets-Podilska archdiocese, as well as prevention of UGCC by Stalinist regime in Galicia region in the second half of XX c. and its revival in the end of 1989 to the establishment of Ternopil-Zboriv metropolis in December 2011 and its work before March 2016.

Key words: UGCC, metropolis, archdiocese, rural deaneries, parishes, localities, Podillya, priests.